

VIII. Ders: Farabi'nin felsefesi: Farabi'ye göre, felsefe ve bilim gerçek, doğru, iyi ve güzeldir. Din de böyledir. Felsefe ve din, tarz olarak farklı olmakla birlikte, esasında objektif olarak birdir. Onun bu anlayışı, İslam dini ile Aristoteles'in felsefesi arasında bir uzlaşımı mümkün kılmıştır. Hep Etkin Akıl vasıtasıyla Tanrı aklıyla birleşmek, Tanrı'ya varmak, mutluluktan başka bir şey değildir. İnsanın tadabileceği en yüksek mutluluk işte budur. Toplumun mutluluğu ise, toplumu yönetenlerin Hep Etkin Akıl'la birleşmeleriyle gerçekleşir. Hep Etkin Akıl, hem varlıkların özlerinin yeri, hem Tanrı'nın aklısıdır. Mutluluğu ve hakikati olduğu gibi kavrayanlar hakim yani hikmeti elde etmiş olan kişiler; filozoflardır. Ona göre, mükemmel hakim Tanrı'dır. Ona göre, felsefe, hikmeti sevmektir. Hikmet ise, gerçek varlığın bilgisine ermek, varlıkların uzak sebeplerini bilmek, en üstün bilgi ile varlıkların en üstününü bilmek, aklın en üstün bilgi ile eşyanın (şeylerin) en üstününü seçmesi ve bilmesi, tüm varlıkların fazilet ve olgunluklarını kendisinden aldıkları İlk Bir'i (el-Vahidu'l-Evvel) ve O'ndan varlıkların bu fazilet ve kemali nasıl ve hangi miktarda aldıklarını bilmek, insanı gerçek mutluluğa erdiren şey, akıl, zeka, anlayış gibi insanın akli kısmının bir fazileti; bi'l kuvve (potansiyel) olarak faziletlerin tümü... gibi çok çeşitli anlamlara gelir. Felsefeyi cedel, hitabet, şiir ve safsata gibi kıyasi sanatlar içerisinde kesin bilgiye ulaştıran burhan sanatının da yerine kullanan Farabi, ilimleri ya da sanatları konularına göre külli (tümel) ve cüz'i (tikel) olarak ikiye ayırdığı '*Kitabu'l-Burhan*'nda, konusunu külli olan sanatlardan gördüğü hikmeti, ilk felsefe (metafizik) ile özdeş kılmakta ve onun için ayırt edici karakteristikler belirlemektedir. Farabi, '*Kitabu'l Cem beyne Reyeyi'l-Hakimeyn*' adlı eserinde, felsefeyi 'varlık olarak varlığın bilgisi' diye tanımlamaktadır. Yine bu kitabında o, felsefeyi ilahiyat, tabiiyyat, mantikiyyat, riyaziyyat ve siyaset gibi çeşitli bilgi dallarını içerisinde barındıran bir ilmi sistemin adı olarak ortaya koymakta ve bu bilgi dallarının ya da ilimlerin konu ve muhtevalarını felsefeden aldıklarını belirtmektedir. Ona göre, bundan da öte, felsefenin içine girmediği herhangi bir şey, herhangi bir varlık da söz konusu edilemez. İlimler vardır ve onlar felsefenin kısımlarıdır. Felsefeyi, zihnin bilimsel bir gücü olarak da algılayan Farabi, teorik ilimleri elde edip de bu ilimleri başka alanlarda kullanma gücüne sahip bulunmayan bir kişi için ancak eksik bir felsefeden (felsefe-i nakısa) söz edilebileceğini belirtir. Demek ki, bu anlamda tam felsefe, salt teorik bilgileri değil, aynı zamanda bu bilgileri kullanma gücünü de ifade eder. Bu nedenle, Farabi için mutlak manada olgun bir filozof, hem teorik ilimleri elde eden, hem de bunları mümkün olduğu ölçüde kendi dışında, başka alanlarda kullanma gücüne sahip olan kişi demektir. '*Aklın Çeşitli Anlamları Üzerine*' adlı risalesi, Doğu'da ve Batı'da, düşünürler arasında büyük bir ilgi görmüş ve oldukça erken bir tarihte Latinceye çevrilmiştir. Onun, On Akıl Dokuz Felek Kuramı, Nefs Kuramı ve Peygamberlik Kuramı da vardır. On Akıl Dokuz Felek Kuramı, aynı zamanda psikoloji ile kozmolojiyi kaynaştırma imkanı da verir. Bu nedenle, ona İbn Sina, İbn Rüşd ve İbn Meymun dört elle sarılmışlardır. Kuram, Hristiyanlar arasında da itibar görmüş ve felsefe meselelerinin çözümünde ilk sırada yer almıştır. Zira o, bilgi kuramı ile ruhun ölümsüzlüğü doktrini ile de yakından ilgilidir. Farabi, her filozof gibi, kendi siyasi ve toplumsal çevresinden etkilenecek toplumun ve onun ihtiyaçlarının araştırılması üzerinde durur. Siyasetle ilgili birçok risale ve kitap yazmıştır. Bunların en meşhuru da '*el-Medinetü'l-Fazıla*' (Erdemli Şehir) dir.